

1. Αντικείμενο της Φωνητικής

Η γενική γλωσσολογία αντιλαμβάνεται τη γλώσσα, όπως είδαμε, ως σύστημα, ως σύνολο αλληλοεξαρτώμενων στοιχείων, ανεξάρτητα από την ουσία στην οποία πραγματώνεται. Ένα κείμενο διατηρεί την ταυτότητά του, είτε χρησιμοποιήσουμε ηχητικά σήματα, είτε οπτικά (γράμματα, νεύματα), είτε απτικά (σύστημα Braille), για να το κωδικοποιήσουμε. Ωστόσο, επειδή ο λόγος ύπαρξης της γλώσσας είναι η επικοινωνία, η δυνατότητα πραγμάτωσης του συστήματος σε ένα υλικό μέσο, αντιληπτό από τις ανθρώπινες αισθήσεις, αποτελεί πάγιο χαρακτηριστικό του. Η ίδια η επιστημονική πρόσβαση σε ένα οποιοδήποτε γλωσσικό σύστημα προϋποθέτει το πέρασμα μέσα από την ύλη. Επομένως, δεν μπορούμε να την αγνοήσουμε εντελώς, έστω και αν θεωρούμε ότι η γλώσσα είναι μορφή και όχι ύλη. Το βάρος που δίνει η γλωσσολογία στη μελέτη των ήχων απορρέει όχι μόνο από τα πλεονεκτήματα της φωνητικής ουσίας, τα οποία είναι προφανή για την τοπικά και χρονικά περιορισμένη επικοινωνία, αλλά και από τη φυλογενετική και οντογενετική άποψη της εξέλιξης της ανθρώπινης εξέλιξης.

Ο τομέας της γλωσσολογίας που μελετά τους ήχους της γλώσσας από τη σκοπιά της ύλης ονομάζεται **φωνητική** (phonetics). Στο επίκεντρο της φωνητικής βρίσκονται οι ήχοι που παράγονται από τα ανθρώπινα φωνητικά όργανα και παίζουν κάποιο ρόλο στη γλώσσα. Οι ήχοι αυτοί, που ονομάζονται **φθόγγοι** (speech sounds) ή **φωνές** (phones), συγκροτούν τη **φωνητική ουσία** (phonetic substance). Όπως θα δούμε παρακάτω, η μελέτη των ήχων από τη σκοπιά της μορφής αποτελεί το αντικείμενο της φωνολογίας.

2. Περιγραφή του ήχου και τομείς της φωνητικής

Στην περιγραφή του ήχου και των φθόγγων ειδικότερα, τρία φαινόμενα μας ενδιαφέρουν πρωταρχικά: η παραγωγή, η διάδοση και η λήψη του. Ήχος παράγεται όταν ένα σώμα κάτω από την επίδραση μιας δύναμης εκτελεί ταλαντώσεις. Το σώμα μπορεί να είναι στερεό, πχ χορδές, μεμβράνες, ή και παλλόμενη μάζα αέρα. Η διάδοση του ήχου προϋποθέτει και αυτή την ύπαρξη ενός ελαστικού υλικού, πχ του αέρα, συντελείται δε με μεταβολές, πυκνώματα και αραιώματα, στην πίεση του αέρα (ηχητικά κύματα). Η λήψη του ήχου μπορεί να επιτευχθεί μόνο στο βαθμό που υπάρχει κάποιος δέκτης με επαρκή ευαισθησία για να συλλάβει τα ηχητικά κύματα. Αντίστοιχα διακρίνεται και η φωνητική σε τρεις επιμέρους τομείς, ο καθένας από τους οποίους μελετά και μια διαφορετική φάση στο κύκλωμα της ομιλίας: **αρθρωτική φωνητική** (articulatory phonetics), **ακουστική φωνητική** (accoustic phonetics) και **ακροατική φωνητική** (auditory phonetics). Για τις ανάγκες του παρόντος μαθήματος, θα ασχοληθούμε μόνο με την παραγωγή φθόγγων, δηλαδή με την αρθρωτική φωνητική, όμως θα προσδιορίσουμε με συντομία και τα αντικείμενα της ακουστικής και της ακροατικής φωνητικής.

3. Ακουστική φωνητική

Ο τομέας αυτός της φωνητικής ασχολείται με τους φθόγγους στη φάση η οποία μεσολαβεί ανάμεσα στην παραγωγή τους από τα ανθρώπινα φωνητικά όργανα της και στη λήψη τους από τα όργανα της ακοής, δηλαδή τη διάδοση. Οι γλωσσικοί φθόγγοι εξετάζονται εδώ όπως οποιοσδήποτε άλλος ήχος, ανεξάρτητα από τον άνθρωπο και μόνο με βάση ορισμένες φυσικές του ιδιότητες:

(α) το **πλάτος** της ταλάντωσης, δηλαδή την απομάκρυνση του σώματος από τη θέση ισοροπίας.

(β) την **περίοδο**, το χρονικό διάστημα που απαιτείται για να επανέλθει το σώμα στην αρχική του θέση, αφού μετατεθεί πρώτα προς μια κατεύθυνση και κατόπιν προς την αντίθετη της ολοκληρώνοντας έτσι έναν **κύκλο**.

(γ) τη **συχνότητα**, τον αριθμό δηλαδή κύκλων ανά δευτερόλεπτο.

Ανάλογα με το είδος της ταλάντωσης, οι ήχοι διακρίνονται σε **απλούς** και σε **σύνθετους**.

Στους απλούς η ταλάντωση είναι ημιτονοειδής (αρμονική), πχ διαπασών.

Στους σύνθετους η ταλάντωση είναι περιοδική, όχι όμως ημιτονοειδής και αποτελεί συνισταμένη διαφόρων ημιτονοειδών ταλαντώσεων. Οι συχνότητες των επιμέρους ταλαντώσεων είναι ακέραια πολλαπλάσια μιας θεμελιώδους συχνότητας, της **ιδιοσυχνότητας** F_0 , που εξαρτάται από τα φυσικά χαρακτηριστικά του παλλόμενου σώματος. Έτσι, για παράδειγμα, στα φωνήεντα η θεμελιώδης συχνότητα είναι αυτή με την οποία πάλλονται οι φωνητικές χορδές (βλ. παρακάτω). Με άλλα λόγια, ένας απλός σύνθετος ήχος αποτελεί σύνθεση δύο ή περισσότερων απλών. Ο απλός ήχος με τη μικρότερη συχνότητα, τη θεμελιώδη F_0 , ονομάζεται θεμελιώδης ή πρώτος αρμονικός. Στη συνέχεια, ανάλογα με το πόσες φορές είναι μεγαλύτερη η συχνότητα των επομένων ήχων από τη θεμελιώδη, ονομάζονται δεύτερος αρμονικός, τρίτος αρμονικός κτλ. Όταν στην ταλάντωση δεν υπάρχει καμία περιοδικότητα, μιλάμε για **θόρυβο**, όπως είναι τα άηχα τριβόμενα ή εξακολουθητικά σύμφωνα

[f] [s][θ]

Αν πάλι, έχουμε απότομες μεταβολές, με μικρή διάρκεια, στην πίεση του αέρα, τότε μιλάμε για **κρότο**, όπως με τα άηχα κλειστά σύμφωνα

[p], [t], [c], [k].

Είναι προφανές ότι αυτή η προσέγγιση των φθόγγων προϋποθέτει σε σημαντικό βαθμό την ύπαρξη κατάλληλων οργάνων, με τα οποία επιτυγχάνεται η ανάλυση των ηχητικών κυμάτων. Ένα τέτοιο όργανο είναι ο ηχοφασματογράφος. Το **ηχοφασματογράφημα** αποτελεί ουσιαστικά την οπτική παράσταση του ήχου.

ΑΡΘΡΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗΤΙΚΗ

I. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΦΘΟΓΓΩΝ

1. Εισαγωγικά

Η φωνητική υποδιαιρείται σε:

- (α) αρθρωτική (articulatory phonetics),
- (β) ακουστική (acoustic phonetics), και
- (γ) ακροατική ή ακροαματική ή ακουσματική (auditory phonetics)

1) Αρθρωτική: παραγωγή μηνύματος - φθόγγων από τα φωνητικά όργανα

2) Ακουστική: μετάδοση του μηνύματος από τον αέρα ή άλλη ύλη.

3) Ακροατική: εξετάζει τον τρόπο που το αυτί περνάει τις πληροφορίες στον εγκέφαλο για την επεξεργασία του μηνύματος.

Και οι τρεις κλάδοι → μηχανήματα / ψυχολογική έρευνα.

Φέτος → αρθρωτική φωνητική

Ομιλία παράγεται με σκόπιμη τροποποίηση των φωνητικών οργάνων ενώ συγχρόνως αέρας περνάει από μέσα τους. Την τροποποίηση των φωνητικών οργάνων την πετυχαίνουμε με τον έλεγχο των μυών τους. Βασική προϋπόθεση για φωνητική ανάλυση είναι να συνηθίσει κανείς να ελέγχει τα

φωνητικά του όργανα, να τους αλλάζει συσχετισμούς κατά βούληση. Αυτή η διαδικασία είναι εύκολη για τον φυσικό ομιλητή μιας γλώσσας, τόσο που δεν μπορούμε να περιγράψουμε συνήθως τι φθόγγους παράγουμε. Στην ξένη γλώσσα είναι απαραίτητο να μάθουμε να ελέγχουμε τα φωνητικά μας όργανα αν, δε, είμαστε δάσκαλοι επιβάλλεται να γνωρίζουμε τη διαδικασία για να τη διδάξουμε στους μαθητές μας - ειδικά στην περίπτωση της ελληνικής σαν ξένης γλώσσας.

Δύο είναι, λοιπόν, οι βασικές προϋποθέσεις για τη σωστή παραγωγή των φθόγγων: (α) εντοπισμός θέσεων φωνητικών οργάνων (β) συνειδητοποίηση του τι ακριβώς άκουσμα παράγεται με τους διάφορους συσχετισμούς τους.

Η συστηματική γνώση της φωνητικής, εκτός βέβαια του ότι είναι απαραίτητη για την κατανόηση των υπολοίπων γλωσσικών τομέων χρειάζεται και σε άλλες περιπτώσεις, όπως η εξάσκηση στην ηθοποιία και τη ρητορική, ή τη θεραπεία προβλημάτων ομιλίας (speech therapy) που οφείλονται είτε σε ψυχολογικούς λόγους είτε σε αρρώστια είτε σε τραυματισμό.

2. Τα φωνητικά όργανα

Τα φωνητικά όργανα είναι οι πνεύμονες, η τραχεία, ο λάρυγγας, η στοματική, και η ρινική κοιλότητα. Σε μερικές γλώσσες, όπως τα αραβικά, μπορεί και ο φάρυγγας να μετέχει στην παραγωγή ομιλίας. Πρωταρχικός σκοπός των οργάνων αυτών δεν είναι η ομιλία, αλλά η αναπνοή και το φαγητό, πράγμα που αναγκαστικά έχει επιπτώσεις στο είδος των φθόγγων που παράγουμε, αφού όργανα προορισμένα για διαφορετικό σκοπό πρέπει να προσαρμοστούν στην παραγωγή ομιλίας.

Ο αέρας ξεκινάει από τους πνεύμονες, περνάει στην τραχεία και το λάρυγγα, όπου βρίσκονται οι φωνητικές χορδές, και βγαίνει από τη στοματική ή τη ρινική κοιλότητα. Δηλαδή οι πνεύμονες και η τραχεία συμβάλλουν στην παραγωγή ομιλίας, για την παραγωγή φθόγγων όμως εμάς μας ενδιαφέρουν τα όργανα από τις φωνητικές χορδές και πάνω.

Τα φωνητικά όργανα στη λειτουργία τους έχουν αντιστοιχία με τα πνευστά μουσικά όργανα : ελάχιστη τροποποίηση στη θέση τους, με τις διαφορετικές αναλογίες που δημιουργούνται, μπορεί να προκαλέσει σημαντική ακουστική διαφορά (διαφορά στις συχνότητες, διαφορά στο ποσοστό του θορύβου). Όπως με τα μουσικά όργανα, έτσι και με τα φωνητικά όργανα μπορούμε να παράγουμε όμοια ακουστική εντύπωση σε διαφορετικές θέσεις, δημιουργώντας τους διαφορετική διαρρύθμιση : την αντιστάθμιση (compensation).

Η αντιστάθμιση μπορεί να βοηθήσει αποτελεσματικά σε περίπτωση βλάβης των φωνητικών οργάνων από τραυματισμό. Πρακτική σημασία για την κανονική ομιλία έχει η δυνατότητα διαφορετικής θέσης της γλώσσας για την παραγωγή των ‘συριστικών’ φθόγγων [s] [z] [ʒ], και ίσως του μπροστινού στρογγυλού φωνήεντος [o].

Για την παραγωγή της ομιλίας ο αέρας σπρώχνεται από τους πνεύμονες προς τα έξω, περνώντας κατά την πορεία του από το λάρυγγα, όπου βρίσκονται οι φωνητικές χορδές. Σε ελάχιστες περιπτώσεις σε μερικές γλώσσες παράγονται φθόγγοι με εισπνοή του αέρα. Μπορούμε, αν θέλουμε, να μιλήσουμε έτσι, για να προξενήσουμε αστεία εντύπωση ή για να ην αναγνωρίζεται η φωνή μας. Στα ελληνικά, για να δηλώσουμε φόβο ή έκπληξη, φωνάζουμε “ ui! ” εισπνέοντας (εδώ γράφτηκε τρεις φορές το γράμμα ‘ι’ , στην πραγματικότητα όμως ο φθόγγος είναι συνεχής και μακρός). Αυτό όμως δεν είναι κανονικός φθόγγος της γλώσσας μας, δηλαδή φθόγγος που να μπορεί σε συνδυασμό με άλλους να σχηματίσει διαφορετική λέξη. Στα γερμανικά ακούει κανείς ‘ ja.....ja.....’ με εισπνοή.

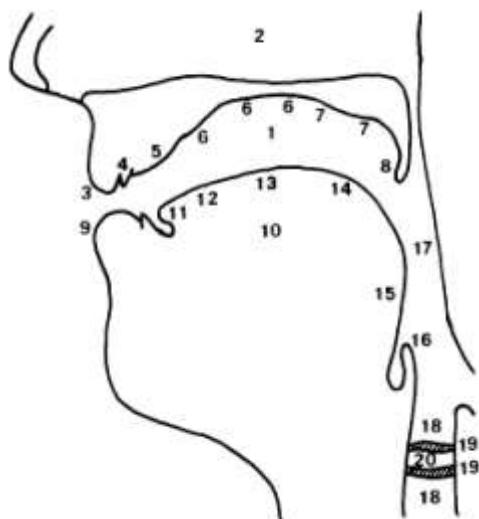
Μερικές αφρικάνικες γλώσσες έχουν κανονικούς φθόγγους που παράγονται με είσοδο του αέρα από το στόμα. Ωστε οι περισσότεροι φθόγγοι στο ρεπερτόριο των διαφόρων γλωσσών παράγονται με εκπνοή (eggressive sounds) και λίγοι παράγονται με εισπνοή (ingressive sounds).

Μερικές επίσης αφρικάνικες γλώσσες έχουν τα λεγόμενα clicks , που παράγονται με εισπνοή, ενώ συγχρόνως είναι κλειστές οι φωνητικές χορδές. Το ‘τσ’ της άρνησης ή το ‘τσ τσ τσ’ της επίκρισης ή

του θαυμασμού στα ΝΕ παράγεται μ' αυτό τον τρόπο χωρίς, όμως να πρόκειται για πραγματικό φθόγγο της

Τα κυρίως φωνητικά όργανα

1. στοματική κοιλότητα	2. ρινική κοιλότητα
3. πάνω χείλος	4. δόντια
5. φατνία	6. ουρανίσκος
7. υπερώα (μαλακός ουραν.)	8. σταφυλή
9. κάτω χείλος	10. γλώσσα
11. άκρη γλώσσας	12. προράχη γλώσσας
13. ράχη γλώσσας	14. πίσω γλώσσα
15. ρίζα γλώσσας	16. επιγλωσσίδα
17. φάρυγγας	18. λάρυγγας
19. φωνητικές χορδές	20. Γλωσσίδα

Το μπροστινό μέρος του ουρανίσκου περιέχει ένα πλατύ κόκαλο και γι' αυτό είναι σκληρό. Το πίσω μέρος του ουρανίσκου είναι μαλακό. Μερικές φορές τα δύο αυτά μέρη ονομάζονται σκληρός και μαλακός ουρανίσκος αντίστοιχα (hard palate - soft palate). Ο συνηθισμένος όρος σήμερα είναι υπερώα (velum) και ουρανίσκος (palate) - ο σκληρός ουρανίσκος.

Η υπερώα μπορεί να χαμηλώσει, όπως όταν ανασαίνουμε από τη μύτη. Το χαμήλωμα της υπερώας μπορεί να το δει κανείς σ' έναν καθρέφτη. Αν χαμηλώσει η υπερώα, και συγχρόνως δημιουργηθεί κλείσιμο στη στοματική κοιλότητα, είτε με τα δυο χείλια, είτε με τη γλώσσα στο επάνω μέρος του στόματος, τότε η μοναδική διέξοδος του αέρα είναι από τη ρινική κοιλότητα και τα ρουθούνια. Έτσι παράγονται τα ρινικά σύμφωνα.

Πάνω χείλος, δόντια, φατνία, ουρανίσκος, υπερώα, και φάρυγγας λέγονται παθητικοί αρθρωτές (passive articulators), επειδή δεν κινούνται κατά την παραγωγή φθόγγων ' κάτω χείλος, γλώσσα, σταφυλή, και φωνητικές χορδές λέγονται ενεργητικοί αρθρωτές (active articulators).

Η επιγλωσσίδα δε συμμετέχει στην παραγωγή ομιλίας.

Η γλώσσα, με τους πολλούς μυς που έχει, παρουσιάζει πολύ μεγάλη ευκινησία, γι' αυτό κι η γλώσσα είναι ο βασικός ενεργητικός αρθρωτής.

Η υπερώα είναι συγχρόνως παθητικός και ενεργητικός αρθρωτής: σ' αυτή μπορεί να πλησιάσει το πίσω μέρος της γλώσσας, αλλά μπορεί και η ίδια να χαμηλώσει για την παραγωγή ρινικών φθόγγων.

3. Μερικοί χρήσιμοι ορισμοί

Εκφώνημα. **Φωνητικά τμήματα.** **Υπερτμηματικά στοιχεία**
(*utterance phonetic segments suprasegmentals*)

Εκφώνημα: Ότι προφέρουμε μέσα στα πλαίσια της ανθρώπινης γλώσσας και που έχει μια αρχή κι ένα τέλος. Π.χ. ένας φθόγγος (επιφώνημα) "ε!", μια λέξη "εγώ, έλα", μια φράση "ο Γιάννης ο φονιάς, ο γιατρός έρχεται", ή μια σύνθετη πρόταση σαν αυτή που διαβάζετε τώρα, ή, ακόμη, μία ατελείωτη λέξη ή φράση "αν τόξερα.....".

Αν και το εκφώνημα ως στόχος της φωνητικής ανάλυσης αποτελεί ενότητα, όμως προσπαθούμε να χωρίσουμε τη ροή του λόγου σε μικρότερα τμήματα για πιο εύκολη ανάλυση (Τα τμήματα που τεχνητά απομονώνονται παρουσιάζουν αλληλεπιδράσεις).

Ανάλυση με μηχανήματα δείχνει ότι τα χαρακτηριστικά ενός φθόγγου βρίσκονται ήδη μέσα στον προηγούμενο, και συνεχίζονται και στον επόμενο. Δεν υπάρχει δηλαδή σαφές χώρισμα ανάμεσα στους φθόγγους. Ο ακροατής ακούει χωριστές ενότητες, περίπου αυτά που συνήθως ονομάζονται σύμφωνα, φωνήεντα, και ημίφωνα. Έτσι στη λέξη 'ένα' η ρινικότητα του φθόγγου [n] έχει κιόλας αρχίσει πριν τελειώσει ο φθόγγος [e], όμως ο ακροατής ακούει ένα χωριστό φωνήεν [e] και ένα χωριστό σύμφωνο [n]. Επίσης δεν προφέρουν όλοι οι ομιλητές διάφορους φθόγγους με τον ίδιο τρόπο, και ακόμη η προφορά του ίδιου ομιλητή διαφέρει ανάλογα με τη κατάσταση. Αλλά πάλι ο ακροατής ακούει το ίδιο φθόγγο. Γιαυτό λέμε ότι η έννοια του φθόγγου είναι ασαφής.

Φωνητικό τμήμα (ή φωνητικό τεμάχιο) = ο μέσος όρος ή ο κοινός παρανομαστής της προφοράς ενός φθόγγου σε διάφορα περιβάλλοντα από διάφορους ομιλητές. Συνήθως στις φωνητικές μεταγραφές [] δίνονται φωνητικά τμήματα.

Υπερτμηματικά ή προσωδιακά στοιχεία: Τόνος των λέξεων, συνολική μελωδική κίνηση της φωνής (επιγονισμός), ρυθμός της ομιλίας, ακόμα και οι παύσεις.

4. Φωνητικές χορδές

Λειτουργία των φωνητικών χορδών / ηχηροί / άηχοι φθόγγοι

Φωνητικές χορδές = δύο μεμβράνες στο λάρυγγα που ανάμεσα τους πρέπει να περάσει ο αέρας από τους πνεύμονες.

Φωνήεντα και ηχηρά σύμφωνα παράγονται όταν πλησιάσουν πολύ οι φωνητικές χορδές και αναγκαστικά πάλλονται από το ρεύμα του αέρα. Άηχα σύμφωνα παράγονται όταν οι χορδές παραμείνουν ανοικτές και ο αέρας περνάει ελεύθερα χωρίς να παραχθεί φωνή.

Η γλωσσίδα = όχι ιδιαίτερο όργανο / αναφέρεται στη θέση των δύο μεμβρανών:

γλωσσίδα ανοιχτή = άηχα σύμφωνα

γλωσσίδα κλειστή = φωνήεντα και ηχηρά σύμφωνα

γλωσσίδα ανοιχτή μπροστά αλλά οι φωνητικές χορδές πλησιάζουν κάπως χωρίς, όμως, να πάλλονται έντονα, έχουμε το ημίφωνο [h] όπως στην αγγλική λέξη 'ahead'. Στα ελληνικά δεν υπάρχει ως φθόγγος, ακούγεται όμως κάτι σαν μουρμούρισμα, ή βαριανάσεμα.

γλωσσίδα ελαφρά κλειστή μπροστά και πίσω ανοιχτή: φωνή με `τρίξιμο - ‘λαρυγγισμένοι φθόγγοι’ (τους βρίσκουμε σε αφρικάνικες γλώσσες = σαν να τραγουδάμε χαμηλότερα από το πιο χαμηλό μας)

Γλωσσιδικοί φθόγγοι

[h] → εξακολουθητικός (τριβόμενος) γλωσσιδικός φθόγγος Η γλώσσα κατεβαίνει λίγο από τη θέση της αδράνειας όμως δε δημιουργεί εμπόδιο στην έξοδο του αέρα από τις φωνητικές χορδές.

Οι Έλληνες το συγχέουμε με το **[x]** ή το **[ç]** (δες παρακάτω) και υψώνουμε τη γλώσσα δημιουργώντας εμπόδιο στην έξοδο του αέρα.

Ο εξακολουθητικός φθόγγος [h] είναι συνηθισμένος στα αγγλικά, γερμανικά κι αλλού/ επίσης ως δασεία στα ΑΕ πάντα σε αρχή μορφήματος, επομένως και μέσα σε σύνθετη ή παράγωγη λέξη. Πχ. ‘πανέλληνες’ θα ήταν [panhellenes] (ορθ. πανέλληνες) Στη ΝΕ → ‘ουχουου’ στη θέση του χ.

Οι Έλληνες προτιμούμε το **[x]** από το **[ç]** επειδή ακουστικά και αρθρωτικά πλησιάζει περισσότερο στο **[h]**

[?] ή **[’]** → κλειστός γλωσσιδικός φθόγγος- glottal stop → ο αέρας δημιουργεί πίεση κάτω απ’ τις κλειστές φωνητικές χορδές και με το απότομο άνοιγμά τους δημιουργείται κάτι σαν έκρηξη (όπως σ’ όλα τα κλειστά σύμφωνα) που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ήχου → όταν βήχουμε, ή όταν έχουμε λόξυγκα.

Φθόγγος συνηθισμένος σε μη-ευρωπαϊκές γλώσσες.

Στ’ αγγλικά είναι μικρότερης σημασίας από τον εξακολουθητικό **[h]**.

Ακούγεται στο αρνητικό **[a ? a]** ενώ στο καταφατικό ακούγεται ο αντίστοιχος εξακολουθητικός **[h]: [aha]**

Επίσης στην αγγλική διάλεκτο Cockney αντικαθιστά το **[t]** ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, π.χ. <thea’ er> **[θia’ ↔]** = θέατρο.

Τέλος, στα ελληνικά πριν από αρχικό φωνήεν για πολλή έμφαση ‘ **?** άκου να σου πω!’

Επειδή οι φωνητικές χορδές βρίσκονται μέσα στο λάρυγγα οι δυο αυτοί φθόγγοι που παράγονται αποκλειστικά με τη λειτουργία του ονομάζονται και λαρυγγικοί. Και οι δυο είναι άηχοι επειδή οι φωνητικές χορδές δεν πάλλονται.

5. Σύμφωνα

I. Σύμφωνο = σύμ-φωνο < συν+φωνήεν → πάντα μαζί με φωνήεν (πβ. con-sonant)

Στη διάκριση των φθόγγων σε σύμφωνα και σε φωνήεντα βασίζεται η ιδέα του αλφαβήτου από τους Έλληνες σε αντίθεση με παλιότερα συλλαβικά συστήματα γραφής.

Παραγωγή συμφώνων → δύο αρθρωτές πλησιάζουν μεταξύ τους, π.χ. το πάνω χείλος προς το κάτω ή προς τα δόντια, μέρος της γλώσσας προς το αντίστοιχο για κάθε φθόγγο μέρος του στόματος κτλ. Για τα φωνήεντα δεν πλησιάζουν πολύ μεταξύ τους τα φωνητικά όργανα, έτσι ο αέρας περνάει ελεύθερα. Κατά την παραγωγή συμφώνου, όμως, δημιουργείται εμπόδιο.

Παραδείγματα:

(i) Σύμφωνα

‘εδώ’ → [δ] → άκρη γλώσσας ελαφρά πάνω στα δόντια

‘εκει’ → [ç] → ράχη της γλώσσας στον ουρανίσκο

‘κακό’ → [k] → πίσω μέρος γλώσσας στην υπερώα

(ii) Φωνήεντα

(για το [i] μόνο τα πλάγια της γλώσσας πάνω στα δόντια και ουρανίσκο/ το κέντρο της χαμηλωμένο → περνάει ο αέρας

για το [a] → γλώσσα χαμηλά / ούτε δόντια ούτε ουρανίσκο

II. Παράμετροι διάκρισης συμφώνων

II. A. Τρόπος άρθρωσης

II. B. Τόπος (Θέση) άρθρωσης

II. A. Τρόπος άρθρωσης

Ο τρόπος άρθρωσης διακρίνεται σε τρεις υποκατηγορίες:

(II.A. 1) Ως προς τη φωνή (ηχηρότητα – παρουσία ή απουσία φωνής)

(α) άηχα → γλωσσίδα ανοιχτή /ελεύθερο πέρασμα του αέρα/ απουσία φωνής:

[p] [f] [θ] [t] [s] [ç] [k] [x]

(β) ηχηρά → γλωσσίδα κλειστή / φωνητικές χορδές σε παλμική κίνηση / παραγωγή φωνής:

[m] [b] [v] [δ] [d] [z] [n] [l] [r] [j] [ʝ] [ɲ] [ʎ] [γ] [g] [ŋ]

(II.A. 2) Ως προς το χώρο αντήχησης (ρινική ή στοματική κοιλότητα)

(α) ρινικά: Η υπερώα κατεβαίνει ώστε ο εκπνεόμενος αέρας να μπορεί να περάσει προς τη ρινική κοιλότητα, που λειτουργεί ως κύριος χώρος αντήχησης

[m] [n] [ɲ] [ŋ]

(β) στοματικά : Η υπερώα ανεβαίνει και φράζει τη δίοδο του αέρα προς τη ρινική κοιλότητα αναγκάζοντας τον αέρα να βγει από το στόμα. Τώρα η στοματική κοιλότητα λειτουργεί ως κύριος χώρος αντήχησης.

[p] [b] [f] [v] [θ] [δ] [t] [d] [s] [z] [l] [ç] [k] [r] [j] [ʝ] [x] [ç] [g]

Σημ.: τα στοματικά (εκτός από τα υγρά) λέγονται και αποφρακτικά.

(II.A.3) Ως προς την επίσχεση (ολική / μερική επίσχεση)

(α) κλειστά: Ένας κινητός αρθρωτής πλησιάζει έναν άλλο φράζοντας προσωρινά την είσοδο του αέρα που έχει ήδη περάσει από τη γλωσσίδα. Ακολουθεί ολική επίσχεση, συμπίεση του αέρα πίσω από το εμπόδιο και κάτι σαν έκρηξη μετά την απομάκρυνση των δύο αρθρωτών:

[p] [b] [t] [d] [c] [j] [k] [g] [m] [n] [ŋ] [ŋ]

Σημ. τα κλειστά (εκτός από τα ρινικά) λέγονται και στιμιαία ή στιγμικά

(β) τριβόμενα: Ένας κινητός αρθρωτής πλησιάζει έναν άλλο χωρίς πλήρες κλείσιμο της διόδου του αέρα αλλά με στένεμα του αναπνευστικού σωλήνα :αναταραχή αέρα /τριβή των μορίων του:

[f] [v] [θ] [ð] [s] [z] [ç] [ʃ] [x] [ç]

Σημ. τα τριβόμενα λέγονται και εξακολουθητικά επειδή μπορούν να διαρκούν όσο θέλουμε.

Υγρά σύμφωνα : Τα υγρά αποτελούν ξεχωριστή κατηγορία (μάλιστα για τον Πετρούνια (1984) η πρωταρχική διαίρεση των συμφώνων ως προς τον τρόπο άρθρωσης είναι σε ‘κυρίως σύμφωνα’ (στοματικά ή αποφραχτικά και ρινικά) και σε ‘υγρά’). Τα υγρά παρουσιάζουν ομοιότητες με τα φωνήεντα ως προς το γεγονός ότι αφήνουν τον αέρα να περνάει ελεύθερα.

Διακρίνονται σε:

(i) **υγρά πλευρικά:** Η άκρη ή η ράχη της γλώσσας δημιουργεί προσωρινό εμπόδιο στον αέρα με τα φατνία [l] ή με τον ουρανίσκο [ʎ]. Ο αέρας όμως μπορεί να φεύγει από τα πλάγια.

(ii) **υγρά παλλόμενα:** Η άκρη της γλώσσας ή της σταφυλής σε άλλες γλώσσες τίθεται σε παλμική κίνηση από τον εκπνεόμενο αέρα: ελληνικό [r]-για άλλες γλώσσες παρακάτω.